

ALDONA PAULUSKIENĖ
Vilniaus universitetas

Mokslinių tyrimų kryptys: gramatikos teorija, gramatikos mokslo istorija, socialinė lingvistika.

Rita Miliūnaitė
KĄ MANOTE
APIE NEPRIESAGINES
MOTERŲ PAVARDES?

Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013, 359 p.
ISBN 978-609-411-090-0

Studijos pavadinimas – aktualus ir vertas dėmesio klausimas. Kodėl jis toks aktualus, kai daugiau negu du dešimtmečius esame laisvi ir nepriklausomi? Todėl, kad nepriesaginės (kaitomos ir nekaitomos) lietuvių moterų pavardės mūsų kalbai svetimos, jų daryba su galūne *-ė* prieš lietuvių papročius ir nusistovėjusias kalbos normas. 1979 m. Justinas Marcinkevičius poetiniu žodžiu kalbėjo tautai:

Maži mes, maži!
Apkabinu tavo vardą:
kur mums dėt
savo norą gyventi,
kur paslėpt
savo viltį būti?

Eina ir eina
per mūsų rugius,
per mūsų kalbą –
maži, mes maži,
o koks didelis noras išlikti!
„Ablingos ašara“

Kur staiga dingio tas didelis noras išlikti? Kodėl jį pakeitė noras nebūti, dingti plačiame pasaulyje? Kodėl dabar daug kam atrodo negraži ir skurdi mūsų kalba, negražios mūsų moterų pavardės, ir apskritai, kodėl mes nenorime išlikti savimi? Jeigu mes būsime ne mes, tai nuskurdinsime ne tik save. Išnykus kurios nors tautos kalbai ir kultūrai, didelė netektis visam pasauliui. Nepriesaginės moterų pavardės – tik maža dalelė to didelio lietuvių noro išnykti.

Rita Miliūnaitė įteikė mums puikią studiją apie tai, ką kas manė ir tebemanoma apie lietuvių moterų pavardes, kokie jų keitimo ar išlaikymo motyvai. Perskaičius ją, norisi transformuoti pirmosios lietuviškos knygos sakiniu kreiptis į visus: *Imkit ją ir skaitykit! Ir tatai skaitydami permanykit!* Ne tik permanykite, o dirbkite, jei norite išlikti. Jūs dabar klaidingai įsitikinę, kad lietuvių kalbai nieko bloga negali atsitikti, bet jau atsitiko. Ir pirmiausia sukruskite, kalbininkai! Mokykitės, studijuo-

kite savo krašto ir jo žmonių istoriją, papročius, kalbą, svetimų kalbų ir kultūrų įtakas ir blaiviai vertinkite visa tai, kas jau įvykę ir tebevyksta. Dabar jūs tik pasyvūs stebėtojai. Valdžia paskelbė lietuvių kalbą valstybine, įsteigė prie Lietuvos Respublikos Seimo Valstybinės lietuvių kalbos komisiją ir nusiplovė rankas, nesirūpindama nei tuo, ką Komisija turi, nei tuo, ką gali padaryti.

Miliūnaitė parašė aktualią ir visais atžvilgiais gražią knygą. Kokia tyra moters grožybė viršelyje! Viršelis atspindi ir knygos grožį, tobulumą: puiki kompozicija ir aukšta rašymo kultūra lemia jos objektyvumą ir patrauklumą, nes aiškiai apibrėžtas tiriamasis objektas, nusakyti tikslai ir uždaviniai, galimos nepasiteisinusios kodifikacijos pasekmės. Pačiu knygos pavadinimu klausiama: „Ką jūs manote apie nepriesagines moterų pavardes?“ Kartu kyla ir nemažai kitų klausimų: *Ar po oficialaus leidimo moterims turėti nepriesagines pavardes dar galima apginti buvusią jų sistemą? Jei galima, tai kaip? Jei negalima, tai kodėl? Ir kodėl taip neprotingai tvarkoma gimtoji kalba pagal svetimų kalbų pavyzdį?*

Verta dėmesio knygos dedikacijoje išsakyta autorės patirtis: „[...] ketvirtį amžiaus pasilikta mergautinė pavardė gyvenime nėra sukėlusį jokių diskriminacinių potyrių, kliūčių ar juolab įvairių kompleksų“. O remiantis mokslu ir liaudies kalbotyra, atliktos studijos gale nedžiuginanti išvada: „[...] feministinis maištas prieš moterų pavardžių priesagas ilgainiui virto į bręstantį maištą prieš apskritai visą lietuvių pavardžių sistemą kaip lietuviškos tapatybės dalį“ (p. 319). Nebijokime termino *liaudies kalbotyra* dėl daugiau negu pusę amžiaus valkioto žodžio *liaudis*. Šis žodis lietuviškas, vartotas Simono Daukanto, užrašytas ir iš Dusetų krašto ir turėjęs reikšmę ‘minia, didelis pulkas žmonių’ (*Lietuvių kalbos žodynas* VII 391).

Šalia profesionaliosios medicinos yra ir liaudies medicina, o šalia profesionaliosios kalbotyros yra ir liaudies kalbotyra, nes žmogui atrodo, kad jau apie save jis viską žino: gali pats save gydyti, pats spręsti, kokia turi būti jo kalba, o paveldėtą pavardę kaip kokį daiktą laiko savo nuosavybe. Kiekvienas sveikas žmogus turi kalbą, bet kalba ne jo vieno, o visuomenės nuosavybė, todėl ir jo pavardė yra kalbos nuosavybė. Savo valia individas gali susikurti tik slapyvardį. Vykusiai susikurtas garsaus žmogaus slapyvardis dažnai nuo žmonių paslepia tikrąją pavardę. Todėl Maironio, Vaižganto, Krėvės, Vienuolio, Žemaitės tikrųjų pavardžių gali kai kas ir nežinoti.

Kaip liaudies medicina negali atstoti profesionaliosios medicinos, taip ir liaudies kalbotyra negali atstoti profesionaliosios. Liaudies kalbotyros motyvai keisti pavardes nederą su profesionalia lingvistika. Argi nuo pavardžių pakeitimo gali atsirasti kokia nors lyčių lygybė? Siekiant lygybės, sukuriama nelygybė, nes vyro ir moters prigimtinė paskirtis nesutampa ir negali sutapti: vyrai vaikų niekada negimdys. Moterys daugelyje šalių patiria diskriminaciją nepriklausomai nuo savo pavardės. Tai kodėl reikalingas toks sukilimas prieš lietuvių moterų pavardes?

Iš Zigmo Zinkevičiaus ir Antano Salio pastebėjimų matyti, kad buvęs laikas, kai ir lietuvių moterų pavardės nuo vyrų skyrėsi tik galūnėmis (*Daugirdas – Daugirda, Derkintis – Derkintė*), bet nežinia, kiek plačiai. Teritorija ribojasi su Latvija, kur nuosekliai su dviem galūnėmis (-a ir -e) sudarytos latvių moterų pavardės (*Ozols – Ozola, Kalnačs – Kalnača, Rozenbergs – Rozenberga; Balodis – Balode, Rudzītis – Rudzīte, Ceplītis – Ceplīte*), nerodančios priklausymo šeimai. Ir niekas iš lietuvių kalbininkų neatkreipė dėmesio į paprastesnes latvių vyrų pavardes, leidžiančias reguliarią moterų pavardžių galūninę darybą. Lietuvių vyrų pavardžių priesagos ir galūnės įvairesnės už latvių. Todėl iš jų su siūloma viena galūne -ė negalima reguliari moterų pavardžių daryba. Įdomu, kad priesaga -ienė tinka prie visų lietuviškų vyrų pavardžių, bet argi kuri iš jaunų gražių moterų norėtų turėti pavardę su šia priesaga, įgijusia jau iš mūsų sąmonės beveik neištrinamą ištekėjusios žymę. Miliūnaitės studijoje randame ir siūlymą ją vartoti visoms moterų pavardėms, ir motyvą, kad ji primenanti seną sukriošusią bobą, nors ištekėjusi dar būna ir jauna, ir graži, o pasensime visi be išimties.

Šiandien kalbos mokslas taip toli nuo lietuviškai kalbančios visuomenės (ir net nuo kai kurių kalbininkų), kaip žvaigždė nuo žvaigždės. Ką galima pasakyti apie kalbininką, nepriesaginę moters pavardę siejantį net su baltų prokalbe, kai apskritai lietuvių pavardės iš gana vėlyvo laiko (Lietuvos kunigaikščiai pavardžių neturėjo), o moterų pavardės dar vėlesnės už vyrų?

Miliūnaitės studija pradama nuo objekto, jo tyrimo metodų ir tikslų apibrėžimo, nuo mokslo, aiškinančio lietuviškų pavardžių kūrimąsi. Pasinaudota Zigmo Zinkevičiaus, Meilutės Ramonienės, Vitalijos Macijauskienės, Almos Ragauskaitės ir kt. mokslo darbais. Literatūros sąrašė rasime visus kalbininkus ir nekalbininkus, viešai reiškusių savo nuomonę apie moterų pavardes.

Iš pasakojimų užrašytas ir mūsų kalbos tėvo Jono Jablonskio požiūris į nepriesagines moterų pavardes. Bet pasakojimai – ne dokumentai: iš vieno atrodo, kad Jablonskis palankiai į jas žiūrėjęs (p. 50). Su Juozu Senkumi jis apkalbėjęs stamboką merginą *Deveikytę*, sakęs, kad jai geriau tiktų pavardė *Deveikė* ir kad suaugusių merginų pavardes reikėtų vartoti be mažybinių priesagų. Jablonskis ir Vosylytę pavadindavęs Vosyle, tik nežinia, kokiomis aplinkybėmis: ar tiesiai jai į akis taip sakęs, ar tik su kitais kalbėjęs. Su Brone Vosylyte man teko labai ilgai ir artimai bendrauti, daug girdėti pasakojimų apie Jablonskį, bet niekad ji nėra užsiminusi, kad Jablonskis ją vadinęs Vosyle.

Senkus persako Jablonskio nuomonę: kaimo žmonės gerai darę, kad mažą *Senkų* vadinę *Senkiuku*, bet negerai dariusi pradžios mokykla, kai dar mažą pipirą vadinusi *Senkum*.

Šių dienų diskusijose Albinas Petrulis prisimena visiškai priešingą Jablonskio teiginį (p. 54), kad nepriesaginėmis pavardėmis pravardžiuojamos tik palaidos moterys.

Jablonskis galėjęs sakyti ir vienaip, ir kitaip, nes jis ne tik rašęs gramatikas, bet ir įsiklausydavęs į kasdienę žmonių šnekamąją kalbą. O žmonės galėję užaugusių ir dar apkūnią moterį pavadinti ir nepriesagine pavarde, galėję suaugusių merginų pavardžių priesagas sutapatinti su bendrinių žodžių mažybinėmis ir maloninėmis priesagomis ir justi jų netikimą apkūniai moteriai. Maži berniukai tikrai vadinti ir dar tebevadunami *Senkiukais*, *Vitkauskiukais*, *Jonaičiukais*, parodant, kad jie nesuaugę, nesavarankiški, dar priklausomi *Senky*, *Vitkauskų*, *Jonaičių* šeimoms. Tačiau į dokumentus rašyti vyriškų pavardžių mažybinių formų niekas ir niekada nesiūlė todėl, kad ateis laikas, kai berniukai užaugs, ves, atsiskirs nuo tėvų, taps kitų šeimų galvomis, ir tada iš jų pavardžių bus daromos jų žmonių ir dukterų pavardės, jų šeimos maži berniukai taip pat, kol užaugs ir sukurs savo šeimas, bus vadinami mažybinėmis pavardžių formomis.

Jablonskis, kalbininkas profesionalas, turėjęs pagrindą sakyti, kad nusistovėjusioje pavardžių sistemoje negalima daryti jokių reformų, kad nepriesaginėmis pavardėmis tik palaidos moterys pravardžiuojamos. Ir tuo reikia tikėti, nes Jablonskio gyventu laiku lietuvių šeimos moralinės vertybės buvo dar labai tvirtos.

Lietuvių pavardžių mažybinės priesagos neturi mažybinės reikšmės. Moterų rodo priklausymą šeimai, o vyrų – visiškai bereikšmės: *Labutis*, *Seibutis*, *Urbutis*, *Gražulis*, *Balčytis*, *Saulytis*, *Antanėlis*, *Kunigėlis* ir kt. Kad geriau suprastume tikrinių ir bendrinių daiktavardžių reikšmės skirtumą, palyginkime dvi, atrodytų, tiesiog priešingos reikšmės pavardes – *Didžiulis* ir *Mažiulis*. Labai mažas žmogus gali turėti pavardę *Didžiulis*, o *Mažiulis* gali būti ir augalotas vyras. Pavardės priklauso tai pačiai vardyno sistemai, kaip ir miestų, upių, ežerų pavadinimai, ir semantinėmis ypatybėmis skiriasi nuo bendrinių daiktavardžių.

117 p. Miliūnaitė rašo, kad XXI a. pradžios diskusijose nebuvo išnaudotas visas XX a. diskusijose teiktų argumentų potencialas. Mes jau tokie esame, kad daugiausia rūpi ne tai, ką kitados kas yra pasakęs ar ir dabar dar tebesako, bet patys norime pasirodyti su savo vienintele tiesa. Ši Miliūnaitės studija yra pirmoji, kurioje rodomi labai įvairūs argumentai, bet ar kas pasinaudos tuo jos ryškinaamų racionalių argumentų potencialu, tai dar abejotina, nes labai dažnai pavienių protų nepastebime.

1967 m. diskusijoje protingiausiai rašė Kazys Ulvydas (p. 62–63). Kas galėtų pasakyti, kaip tą jo protą reikėjo perduoti visuomenei? Pritarė jam Jonas Kazlauskas, bet, pavyzdžiui, Aleksas Girdenis čia nematė net lingvistinių problemų: dėl kiek nori tą galūnę *-ė*. Gal iš pradžių keistokai atrodys *Degutė*, *Girdenė*, *Vanagė*, *Skiauterė*, *Kačerauskė*, bet „kadangi tose pavardėse nieko nelietuviško nėra, jos nesunkiai su laiku prigytų“ (p. 65). Ulvydas klaidų nedarė, o Girdenis darė. Tai priklausė nuo laiko, kuriame jie gyveno ir brendo ir nuo amžiaus, nuo įsigilinimo į dalyko esmę.

Ulvydas nematė jokio poreikio ir galimybės kieno nors valia kištis į natūralius kalbos reiškinių formavimosi ir raidos procesus. Jis įsitikinęs, kad tai, kas kalboje sava, specifiška, gražu, yra vertintina ir saugotina. Ne pavardės, o visuomeninė santvarka keičia požiūrį į ištekėjusias ir neištekėjusias moteris. Jis asmenvardžių netapatina su profesijų pavadinimų poromis (*daktaras – daktarė*), juo labiau su gyvūnų (*vilkas – vilkė*), o Girdenis teigia, kad būtent šie pavyzdžiai rodantys, jog nepriesaginės moterų pavardės neprieštaruja lietuvių kalbos prigimčiai (p. 64). Girdenio nuomone, tik viena kalbinė smulkmena būtų neparanki: jei vyro pavardė būtų *Dirsė, Lapė, Kupė, Rutė, Ružė, Tupė, Žylė*, tada jau moters pavardė nesiskirtų nuo vyro. Bet pagaliau ir Girdenio išvada nežada perversmų, nes moterų pavardžių keitimo priežastis ne kalbinė, o socialinė, ir todėl viskas liksią kaip buvę (p. 64). Taigi Ulvydas arčiau socialinės lingvistikos už Girdenį.

Miliūnaitės studijoje pateikta ir nuomonė, esą, lenkai mums primetę priesagines mergautines moterų pavardes, o paskui patys atsisakę. Socialinė lingvistika tai paneigtų, nes ji studijuoja ne tik kalbą, bet ir ją vartojančios visuomenės istoriją, papročius, tradicijas, tautosaką, iš kurios matyti visuomenės gyvenimo, šeimos moralės normos. Lietuviai turi seną mitologinę pasaką „Eglė žalčių karalienė“. Ji turbūt iš pagonybės laikų, kai lietuviai garbinę medžius ir dar pavardžių neturėję, o joje jau atsispindi šeimos sudarymo normos. *Žilvinas* – žalčių karalius, o *Eglė*, jo žmona, žalčių karalienė. Jų vaikai – trys sūnūs ir viena jauniausioji dukrelė turi medžių vardus: *Ažuolas, Uosis, Beržas* ir *Drebulė*. *Žilvino* ir *Eglės* vedybos parremtos visai ne meile, o apgaule ir prievarta. Eglė *Žalčiui* pasižadėjo tekėti norėdama atgauti marškinius, o paskui žalčiai ją tik iš trečio karto prievarta sugebėjo išsivežti iš tėvų namų. Eglė buvo laiminga savo namuose, bet ir tėvų, brolių, seserų ilgėjosi, norėjo juos tik aplankyti. *Žiniuonės* padedama, atlikusi sunkiai įveikiamas kliūtis, vyro buvo išleista su sąlyga, kad neminės jo vardo. Ji ir neminėjo, sūnūs taip pat neišdavė, o išdavė dukra. Po *Žilvino* mirties Eglė vis tiek negrįžo į tėvų namus, nes kelio atgal į tėvų šeimą ištekėjusiai nėra. Ji prakeikė dukrą, užkeikė sūnus ir save, ir jie visi virto medžiais.

Tai štai kokia šeimos sąranga. Sūnūs lieka ištikimi tėvui, o dukros išeina iš tėvų namų. Lietuvių kalba atspindi skirtumą tarp vyrų ir moterų prigimties ir padėties šeimoje: vyrai *veda*, o moterys *teka* (išduoda tėvų namus), gauna vyro pavardę, tampa vyro nuosavybe. Tai atitinka ir dešimtą Dievo įsakymą. Net ir dabar, kai tas įsakymas suredaguotas kiek kitaip, nepabrėžiant, kad žmona yra tokia pat vyro nuosavybė kaip asilas ar daiktas, vyrams vis tiek nepatinka, kai mergina jiems peršasi, kabinasi ant kaklo, nori valdyti vyrą. Jiems tokia neįdomi, nes jų prigimtis reikalauja gauti žmoną nugalint kliūtis. Gamtoje patinai kaunasi dėl patelių. Matote, kaip toli socialinė lingvistika gali nueiti nuo visų mūsų suprantamo kalbos mokslo.

Lietuvių moterų pavardžių sistemą suformavo visuomenės (sociumo) požiūris į šeimą kaip į natūralų darinį ir dar šventą dalyką. Ir tai buvo teisinga. Patyrinėkime

savo vestuvinius papročius. Jie rodys, kad ne meilė svarbiausia, o išmintis: buvo žiūrima, kad susikūrusi šeima galėtų gyventi normalų gyvenimą, turėtų stogą virš galvos ir duonos kasdieninės. Tėvai dažniausiai parinkdavo, ką vesti ir už ko tekėti: merginoms kraudavo kraičius, o į vyro pusę važiuodavo peržiūrų, ar piršlys melagis ko neprimelavo. Nuotaka per savo vestuves visada verkdavo, nes pas anytėlę nebus taip gerai, kaip pas motinėlą. Retai kas susituokdavo iš meilės, bet šeimos būdavo gausios ir stiprios: *Už gero vyro kaip už mūro.*

Atsakomybė už šeimą ir vaikus dalijamasi perpus, darbai pagal galimybes. Vyrai arė žemę, sėjo javus, kirto rugius, statė namus, sodino sodus, rūpinosi visais sunkesniais ir moterims netinkančiais ūkio darbais, bet su samčiu niekada nesisukinėjo prie puodų. Moterys gamino maistą, verpė, audė, buvo arčiau vaikų, namų. Dar XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje nebuvo feminisčių, siekiančių vyrų ir moterų lygybės. Ir tuokiantis meilė nebuvo pirmoje vietoje. Man tėvai jau nerinko vyro, nes buvo kiti laikai, bet kai tekėdama paklausiau mamos, kas būna, kai praeina meilė, ji atsakė: „Tu nežiūrėk, kas praeina, o tik žiūrėk, kas ateina.“ „O kas gi ateina?“ „Ateina atsakomybė už vyrą ir vaikus, ateina rūpesčiai ir nuo tavęs priklausanti namų šiluma.“

Vienuolio „Paskenduolė“ iš XX a. pirmosios pusės. Kaip giliai ir subtiliai Vienuolio talento įsijausta į nelaimingos Veronikos padėtį, kad skaitytojams atrodo aplinkui Veroniką gyvenę tik labai baisūs, nejautrūs, žiaurūs, neteisingi žmonės (net tėvas ir kitados taip Veroniką mylėję berneliai). O iš tikrųjų Veroniką supę žmonės, gyvenę visuomenėje, kurioje nesantuokiniai lytiniai santykiai laikomi paleistuvyste, mirtina nuodėme, buvo visai normalūs. Kunigas, ir tas nedavė atleidimo: visai bažnyčiai matant, pavarė Veroniką nuo klausyklos.

Sovietiniais laikais, kai su literatūros mokytoja ir Vilniaus universiteto dėstytoja Brone Katiniene egzaminuodavome žodžiu būsimuosius studentus, jie, atsakinėdami apie Vienuolio „Paskenduolę“, visi be išimties smerkdavo buržuazinę santvarką, žmonių tamsumą ir sakydavo, kad štai tarybiniais laikais tai jau Veronikai žudytis nebūtų reikėję, nes dar ir valdžia paremia vienišas motinas, niekas jų nesmerkia. Tada Katiniene paklausdavo:

– O ar jau tarybiniais laikais merga su vaiku yra gerai?

Klausiamasis nežinodavo, ką atsakyti. Jausdavo, kad negerai, bet žinodavo ir tai, kad tokių moterų yra nemažai, kad į jas jau kitaip žiūrima, ir jų vaikų niekas ypatingai neskiria iš kitų tarpo.

Daug kas pasikeitė sovietiniais laikais: žmonės išvaryti iš savo gyvenamų vietų, sukolektyvinta žemė, išniekintos bažnyčios, suardytos nusistovėjusios gyvenimo normos ir sulygintos vyrų ir moterų teisės. Moterys, kaip ir vyrai, vilkėdamos visas grožybes slepiančiais ir trūkumus išryškinančiais kombinezonais, maišė cementą, nešiojo plytas, tinkavo namų sienas, tiesė ir asfaltavo kelius, vairavo trak-

torius. Per visą Sąjungą skambėjo Pašos Angelinos, pirmosios traktorininkės stachanovietės, vardas. Ar tokios lygybės nori ir mūsų šiuolaikinės feministės? Ar jos nori būti vienišos su pulkeliu vaikų?

Miliūnaitė pastebėjo, kad visose diskusijose ir nutarimuose dėl nepriesaginių moterų pavardžių nebuvo lingvistinių motyvų. Grynosios lingvistikos motyvų nebūtų užtekę. Reikėjo socialinės lingvistikos. Pavyzdžiui, 1967 m. vykusioje diskusijoje dėl moterų pavardžių Girdenis, vienas iš gambiausių lietuvių kalbininkų, jokios lingvistikos nežiūrėjo. Sovietiniais metais vykęs kalbos norminimas dar negalėjo atstoti socialinės lingvistikos. Dabar ji tarsi randasi, bet tik konstatuojamoji. Ji nesistengia ir dar negali atsakyti į klausimą, ar iš viso verta atsakyti paveldėtų moterų ir mergaičių pavardžių priesagų, jei jos neturi nei kokio subobėjimo, nei senmergystės reikšmių.

Negėda būti nei ištekėjusiai, nei netekėjusiai, nes priesaga *-ienė* nerodo, jog tai sukriošusi boba, o mergautinių pavardžių priesagos nerodo, kad jų turėtojos nelaimingos senmergės. Atvirkščiai – mergautines pavardes jau tradiciškai pasilieka ištekėjusios garsios scenos moterys: *Vosyliūtė* (Dauguvietienė), *Dauguvietytė*, *Mironaitė*, *Juodytė*, *Kymantaitė*, *Oželytė*, *Pleškytė*, *Kazragytė*, *Teišerskytė*, *Kochanskytė*, *Leitaitė*, *Rubackytė*, *Starošaitė*, *Ibelhauptaitė*, *Prudnikovaitė* ir kt. Pasiliekančios mergautines priesagines pavardes, ne ištekėjimas ir net ne tautybė, ne šalis, kurioje dabar gyvena, svarbiausia! Pavardės pasirinkimą lemia pagarba gimtinei ir įgimtai kultūrai, kuriai priklausai ir kuriai atstovauji ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje.

Lietuvių kalbos ir literatūros ilgametis mokytojas, rašytojas, keliaujantis po Lietuvą kūrėjų pėdsakais Benjaminas Kondratenka sąmoningai pasirinko pavardę Kondratas. Jo pavardės keitimo motyvas: „Nieko blogo, jei santuokoje susipina tautybės ar religijos, svarbu, kaip tu elgiesi šalyje, kurioje gimei, gyvena ir kalbi jos kalba, krašte, kuris dabar yra kaip Motina gimtoji“ (Kondratas Benjaminas. *Kūrėjų pėdsakais* 6. Vilnius, 2010, p. 138).

Jau esu pasisakiusi, kad reikėtų lygių ar net platesnių teisių siekiančioms feministėms sustoti ties mergautinėmis pavardėmis ir nedarkyti nusistovėjusių moterų pavardžių formų (p. 117), ir dabar tai kartoju. Nepritariu nutarimams svetimas pavardes rašyti originalo kalba. Latviai to nepadare, pasiliko tradicinį rašymą taip, kaip taria, nors reikėjo ir į teismą stoti. Nepritariu ir lietuvių moterų pavardžių pertvarkymui naikinant jų priesagas. Viena pasaulinį garsą įgijusi operos solistė, ištekėjusi už kitataučio ir įėjusi į jo šeimą, nepasiėmė vyro pavardės, bet susitrupinkino turėtą savo lietuvišką pavardę iš *Urmanavičiūtės* į *Urmaną*. Pastarasis darinys nesikerta su kalbos normomis, bent jau rodo moteriškąją giminę ir linksniuojamas. Bet kita primadona, dažnai matoma per Lietuvos televiziją, iš *Kazlauskaitės* pasidarė nekaitomą pavardę *Kazlaus*. Ši pavardė lietuvių kalbos ir kultūros kontekste tiesiog neįmanoma, o jau yra.

Lietuvės moterys užsienyje pagal užsienio šalių įstatymus prievarta turėjo gauti vyro pavardę. Tai sąlygojo svetima kalba, apskritai neskirianti giminių. Anglų kalbos ir kultūros kontekste pagal įstatymus *Drąsučio* žmona turėjo būti taip pat *Drąsutis*. Dabar ir Lietuvoje, niekinant savo vertybes, savo kalbą, kultūrą ir įstatymus, visai nepaisant, kad moteriai vyro pavardė netinka, negraži, kad ji atsiskiria nuo vyro pavardės kaip nekaitoma, kai kas pasirenka vyro pavardę net be galūnės, rodančios moteriškąją giminę. Tai kalbėdama turiu galvoje labai gražios moters pavardę *Bosas*. Įsivaizduokime ją kalbos kontekste. Lietuviai ir kaimynus vadino dažniau pavardėmis negu vardais: „Šarkus vienas važiuoja į turgų ir viskuo aprūpina šeimą, o Šarkuvienė gyvena kaip kokia ponia, niekur kojos iš namų nekelia.“ Dabar šiame kontekste pavartokime moters pavardę *Bosas*. Ką gi gausime? Ir kokie Lietuvos įstatymai įteisina tokias pavardes? Jeigu sakau „Čia Boso namai“, dar lietuvių kalbos jausmo nepraradusių žmonių būsiu suprasta tik kalbanti apie vyro namus, o aš juk norėjau pasakyti, kad čia jo žmonos namai.

Užteks apie moterų pavardes! Pabaigai reikia pasakyti, kad jos tik maža dalis labai didelio visuomenės gyvenimo perversmo, kad žlunga mūsų kultūra apskritai. Visa, ką dabar vadiname šiuolaikiška, neturi nė kvapelio tautiškumo. Šiam teiginiui paremti yra daugybė pavyzdžių: visų rūšių menas, oficialūs ir neoficialūs viešieji užrašai, skelbimai, reklamos, mūsų kalbos manieros, sušukimai, emociniai ir ekspresiniai žodžiai. Lietuvių kalba tiek daug jų pati turi (skiria jaustukus ir išiktukus, ko kitos kalbos neskiria), o pasirodo, kad savų jų mums neužtenka: šaukiame *super, yes, vau!* Taigi ar jau neturi ko veikti mūsų valstybinės kalbos ir tautinės kultūros gynėjai?

Ateityje dar labiau tų gynėjų stigs, nes kas dabar galėtų pasakyti, kada lituanistika taps prestižine specialybe, kada ją rinksis patys gambiausi vidurinių mokyklų absolventai. Būdami Sovietų sąjungoje dar išlaikėme laisvės troškimą, didžiavimąsi savo tėvyne, o dabar gal tik per krepšinio rungtynes vieningai šaukiame LIETUVA! Dabar mūsų tėvynė tėvynių tėvynėje, kaip kad sakė Vilniaus universiteto Didžiajame kieme Europos Sąjungos prezidentas sveikindamas Lietuvos pirmininkavimą ES parlamentui.

Nesugebu dorai ir pabaigti Ritos Miliūnaitės knygos recenzijos. Galiu tik atsakyti į jos klausimą, įrašytą viršelyje. Manau, kad mums nereikalingos nepriesaginės moterų pavardės.

Įteikta 2013 m. spalio 27 d.

ALDONA PAULAUSKIENĖ
Vilniaus universitetas
Balio Sruogos g. 8-1, LT-10220 Vilnius, Lietuva
aldona.platukyte@gmail.com